

RaRa digiainese teksti- ja andmekaeveks avamise võimalikkusest

Õigusanalüüsi kokkuvõte

Taustainfo

Projektist

- RaRa osaleb koos Hollandi ja Austria rahvusraamatukoguga projektis „Open Digital Libraries for Creative Users“ (2021–2023).
- Projekti üldine eesmärk on esiteks arendada ja testida uusi loomingulisi meetodeid partnerite digikogude avamiseks praegustele ja potentsiaalsetele kasutajatele ning teiseks suurendada raamatukogusektori oskusi ja teadmisi, kuidas võimaldada digikogudele laiemat juurdepääsu ja seeläbi nende loomingulist kasutust.
- RaRa roll projektis on virtuaalse labori loomine. Virtuaalne labor on veebikeskkond ja seda toetav teenus, mis pakuks potentsiaalsetele huvilistele mugavat ja asjakohast võimalust digikogude andmeid teaduse ja innovatsiooni eesmärgil kasutada.

Õigusanalüüsist

- Aprillis 2022 valmis õigusanalüüs „Rahvusraamatukogu võimalused, piirangud ja riskid oma digitaalse ainese teksti- ja andmekaeveks avamisel: intellektuaalse omandi ja isikuandmete kaitse perspektiiv“. Selle koostas professor Aleksei Kelli.
- Analüüsi eesmärk oli saada ülevaade, mil määral ja kuidas oleks RaRa-l võimalik avada kogu oma digiaines teksti- ja andmekaeveks. Analüüs hõlmas nii autoriõigusega kaitstud kui ka kaitse alt vaba materjali ning pidi pakkuma lahendusi, kuidas võimalikult suur hulk digiainest oleks võimalikult lihtsalt töödeldav teksti- ja andmekaeve eesmärkidel.

Kokkuvõtte õigusanalüüsist koostas Marianne Meiorg.

Kokkuvõtte ei käsitle autoriõiguse alt vabade materjalide kasutamist teksti- ja andmekaeveks, kuna nende materjalide puhul piirangud puuduvad.

Kokkuvõte

Digiainese kasutamist teksti- ja andmekaeveks piirab autoriõiguste ja isikuandmete kaitse regulatsioon.

Autoriõigusest tulenevate piirangute puhul on probleem õigusselguse puudumine:

- väljakujunenud rakenduspraktika Eestis ja ELis puudub;
- vastuvõetud regulatsioon on ebaselge ning lünklik (olulised küsimused on jäetud lõpuni reguleerimata);
- õigusselgus saabub eeldatavasti alles pärast Euroopa Kohtu vastavate seisukohtade avaldamist.

Autoriõigusega kaitstud materjali võib teksti- ja andmekaeveks kasutada:

- teaduseesmärgil – õiguste omaja ei saa sellist kasutust keelata;
- muudel eesmärkidel – õiguste omaja saab sellise kasutuse keelata ja nõuda tasu oma teoste kasutamise eest.

Isikuandmete kaitse regulatsioon ei keela isikuandmeid sisaldavate materjalide kasutamist teksti- ja andmekaeves. Seda võib teha nii teadusuuringute raames kui ka eri liiki eneseväljenduste raames (ajakirjanduslik, kunstiline, akadeemiline või kirjanduslik).

Teksti- ja andmekaeve teaduseesmärgil

Kes võivad teha?

- teadusasutused – ülikoolid, võimalik on ka ülikooli-erasektori partnerlus;
- kultuuripärandiasutused, sh raamatukogud.

Mida võib teha?

Õiguste omaja ei saa keelata teksti- ja andmekaevet teaduseesmärgil. Silmas peab pidama, et RaRa **ei tohi anda** autoriõigusega kaitstud materjalile **juurdepääsu väljaspool oma ruume**. Seega ei saa materjalile anda virtuaalset juurdepääsu distantsilt, näiteks sisselogimist nõudva keskkonna kaudu.

Teadlastel **on õigus** teksti- ja andmekaeve eesmärgil **teha digiainesest koopiaid**. Seejuures tuleb lähtuda põhimõttest, et see tegevus „ei kahjustaks põhjendamatult autori seaduslikke huve“. Seega peab kopeeritava digiainese maht olema konkreetse teksti- ja andmekaeve eesmärgi kirjelduses selgelt põhjendatud ja piiritletud. Samuti tuleb koopiaid säilitada turvaliselt, sh peab turvaline olema ka nende üleandmine ning protsess peab olema dokumenteeritud. RaRa võiks kaaluda koopiade digitaalset markeerimist, et vältida vaidlusi ja lihtsustada tõendamist.

Kuidas seda võimaldada?

Ettepanek:

1. Sõlmida raamleping RaRa ja teadusasutuse vahel – sisu: koopiade turvaline säilitamine, koopiade kasutamine üksnes teksti- ja andmekaeveks ning teadusasutuse vastutus teadlase tekitatud võimaliku kahju eest.
2. Raamlepingu alusel esitab teadlane RaRa-le taotluse koos teadusuuringu kavaga, milles selgitab uuringu eesmärgi ja selleks vajaliku digiainese mahtu.
3. **RaRa peab iga projekti eraldi hindama.**
 - Hinnatakse, mis mahus ja mida täpselt on teadlasel vaja eesmärgi täitmiseks:
 - autoriõigusest tulenevalt – hinnatakse küsitava materjali mahu proportsionaalsust autoriõiguse omaja vaatenurgast, st et autori õigusi kahjustataks minimaalselt;
 - isikuandmete kaitsest tulenevalt – hinnatakse potentsiaalset kahju, mida isikuandmeid sisaldava materjali avamine teksti- ja andmekaeveks võib andmesubjektidele kaasa tuua; eelkõige kui andmesubjekt on eelnevalt piiranud juurdepääsu teosele.

- Hindamine toimub teadlase RaRa-le esitatud uurimiskava põhjal.
 - RaRa koostab uurimiskava ja oma otsuse põhjal digitaalse ainese paketi, mille teeb teadlasele kättesaadavaks.
 - Eelistatav on mitte tervikteoste, vaid teoste osade kopeerimine.
4. Sõlmida leping RaRa ja teadlase vahel – teadlane nõustub kaasnevate kohustustega ja RaRa nõustub kohustusega anda talle kasutamiseks vajalikus mahus digitaalset ainet.

Teksti- ja andmekaeve muudel eesmärkidel

Kes võivad teha?

Kes iganes, ka eraettevõtted.

Mida võib teha?

- Õiguste omaja võib keelata oma teoste kasutamise mitteteaduslikel eesmärkidel.
- Võib teha koopiaid, mida võib säilitada nii kaua, kuni see on teksti- ja andmekaeve eesmärkidel vajalik.
- **RaRa peab iga projekti eraldi hindama.**
- Kokkulepe RaRa ja huvilise vahel – huviline nõustub kaasnevate kohustustega ja RaRa nõustub kohustusega võimaldada tal kasutada vajalikus mahus digitaalset ainet.

RaRa võib sellistel juhtudel pakkuda teksti- ja andmekaeve teenust tasuta eest. Sel juhul ei kohaldu mitteteaduslikul eesmärgil tehtava teksti- ja andmekaeve piirangud, kuna RaRa-d kui kultuuripärandiasutust ei saa piirata teksti- ja andmekaeve võimaldamisel. Üle antakse üksnes kaeve tulemus, mistõttu autoriõigused kahjustada ei saa.

Käesolev kokkuvõte ja selle aluseks oleva aruanne on koostatud rahvusvahelise projekti Open Digital Libraries for creative users raames.

Projekti eesmärk on luua teadlastele, uurijatele, tudengitele, õppejõududele ja teistele huvilistele lihtsad, kaasaegsed ja mitmekülgsed võimalused Rahvusraamatukogu (RaRa) digitaalsete kasutamiseks ja sellega töötamiseks, eelkõige rakendamaks sellele teksti- ja andmekäsitluste meetodikaid. Nende võimaluste loomisele läbi virtuaalse labori teenuse arenduse aitasid kaasa projektipartnerid Hollandi Kuninglik Raamatukogu (Koninklijke Bibliotheek) ja Austria Rahvusraamatukogu (Österreichischen Nationalbibliothek).

Projekti on rahastanud Euroopa Liidu programm "Loov Euroopa". Käesolevas raportis esitatud sisu peegeldab vaid autorite seisukohti. Euroopa Hariduse ja Kultuuri Rakendusamet ning Euroopa Komisjon ei vastuta selles sisalduva teabe kasutamise eest.